

С. С. Дісюк

асп.

науковий керівник: д.ю.н., доц. Є.Д. Стрельцова

ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЯПОНІЇ

Актуальність досліджуваного питання обумовлена декількома чинниками: у зв'язку з розвитком українсько-японських відносин, що постійно розширяються, історико-культурними особливостями Японії виник наш науковий інтерес й до правової системи Японії, яка пройшла довгий шлях свого формування і визнана однією з найдосконаліших; до того ж ця тема співзвучна науковій темі кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного, одним з напрямів досліджень якої є розвиток та вдосконалення національної правової системи, зокрема, й через взаємодію з іноземними правовими системами.

Сучасна правова система Японії є гібридом континентального та американського права [1]. Утім, правова система Японії, сягаючи витоків 250 р. до н. е., формувалася упродовж багатьох століть. Зокрема, коаліція деяких могутніх племен, керованих звичаями,

почала об'єднувати Японію як державу ще в V столітті. Поступово було організовано централізований режим на чолі з імператором. Проте закон все ще залишався неписаним [2].

Перші спроби кодифікації закону розпочалися у другій половині VII століття: саме у цей період було започатковано писемне право Японії, яке базувалося на запозиченій китайській правовій системі [3]. У зв'язку з цим слід зазначити, що загалом правова система давньої Японії розвивалася під впливом філософських, культурних і юридичних концепцій Китаю протягом VII–X століття. У цей період розвитку правової системи Японія перейняла ієрогліфічну писемність, буддизм і конфуціанські тексти. За зразком китайських кодексів були прийняті перші законодавчі акти – «Конституція Сьотоку» (604), «Маніфест Тайка» (646), «Тайхо ре» і «Тайхо рицу» (701–702), метою яких було створення єдиної централізованої системи управління країною на чолі з імператором [4, с. 356–357]. Водночас, задля забезпечення відповідності запозичених положень японським реаліям, до перших японських кодексів були включені як давні звичаї, так і нові практики [2].

Японське право періоду X–XV ст. відзначалося співіснуванням декількох правових систем. Так, у роки Камакурського сьогунату (1185–1333) співіснували три правові системи: право *куте хо*, яке застосовувалося імператорським двором у землях придворної знаті й до її людей; право *хондзе хо*, що діяло в кожному маєтку; право *буке хо*, яке поширювалося на землі й людей, підвладних сьогуну, і відіграло головну роль [4, с. 357]. Тогочасні впливові дворяни отримали свого роду екстериторіальну юрисдикцію та створювали власні закони у своїх величезних маєтках. Цей правовий плюралізм ще більше посилювався, коли воїни, які були охоронцями садиб дворян, почали вимагати власного правління над садибами та створювати власні закони. Хоча офіційні закони, прийняті імператорським судом, все ще були номінально дійсними по всій країні, їхня ефективність була значно обмежена [2].

У період XV–XIX ст. країна перебувала під владою сьогунів сім'ї Токугава (1603–1867). Поступово в країні сформувалася загальна судова система; суди розглядали головним чином публічно-правові суперечки; цивільні конфлікти вирішувалися переважно за допомогою позасудових примирливих процедур на основі звичаєвого права [4, с. 357–358].

Варто зазначити, що остаточне об'єднання Японії відбулося лише наприкінці XVII століття, після громадянської війни, могутнім воїном Хідейосі Тойотомі. Саме у цей період було прийнято закони, які мали значну національну силу. Після короткого правління Тойотомі до влади прийшов Ієясу Токугава, який заснував сьогунат, що проіснував п'ятнадцять поколінь, і завершив уніфікацію закону. Хоча сьогунат Токугава надав воєначальникам як законодавчі, так і судові повноваження на їхніх територіях, він обмежив законодавчі повноваження воєначальників межами, встановленими його власними законами [2].

Упродовж періоду починаючи з середини XVII століття і до середини XIX століття японське право розвивалося без іноземного впливу і набувало деяких відмінних рис, що було обумовлено політикою ізоляції країни: з одного боку, право епохи Токугава залишалося переважно адміністративним правом, яке сьогунат використовував для підтримки національної єдності; з іншого – здебільшого у формі прецедентів; були розроблені детальні правові норми щодо забезпечених позик, комерційних векселів тощо. Однак в ідеологічному аспекті підґрунтям було те, що закон був доступний громадянам лише через доброзичливість правителів [2].

З 1867 р. розпочинається новий період – «Реставрація Мейдзі» – розвитку Японії в цілому та модернізації її правової системи, чому сприяли закінчення політики ізоляції і зміна політичної влади. Уряд Мейдзі переглянув не вигідні договори, які свого часу уклав попередній уряд із Сполученими Штатами Америки та європейськими країнами, відрядив по всьому світу чиновників для вивчення сучасного західного права, особливо – французького права.

У 1889 році, за зразком Конституції Пруссії, було прийнято Конституцію Імператорської Японії (Конституція Мейдзі), яка поєднала в собі ідеї японського імператорського ладу з принципами західно-європейського конституціоналізму. Отже, Японія стала сучасною конституційною монархією [2]. Згідно з Конституцією Мейдзі, суверенітет належав імператору, а всі урядові органи, включаючи суд, вважалися лише помічниками імператора; імперський сейм міг довільно обмежувати конституційні права народу [2].

Держава вступила у фазу глибокого перетворення правової системи на основі рецепції романо-германського права. Французький

професор Буассонад розробив для Японії кримінальний і кримінально-процесуальний кодекси, які набрали чинності в 1882 р. [4, с. 358]. Під впливом німецької та французької правових систем наприкінці було розроблено Цивільний кодекс (1898 р.); Цивільний процесуальний кодекс, Закон про судоустрій (1890 р.); Торговельний кодекс (1899 р.); в сімейне і спадкове право була включена велика кількість інститутів німецького права.

Черговий період реформування правової системи Японії пов'язаний з поразкою Японії у Другій світовій війні, її знаходження під владою американської військової адміністрації, що сприяло значному впливу американського права на правову систему Японії, формуванню нового законодавства країни: цей процес дістав назву «американізація японського законодавства» [5, с. 320]. Зокрема, було складено та прийнято нову Конституцію Японії (1946 р.) [6], у якій проголошувалося, що суверенітет належить народу, а імператор є лише символом держави та єдності народу, конституційні права – непорушними [2]. Отже, оновлена Конституція заклала основи сучасної правової системи Японії.

Водночас, на розвиток та формування сучасної правової системи Японії значною мірою вплинуло й міжнародне право. Так, серед джерел японського права укладенні міжнародні договори та встановлені міжнародно-правові норми мають вищу юридичну силу, аніж закон.

Отже, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що протягом свого розвитку, під впливом політичних, економічних, культурних чинників сучасна правова система Японії пройшла непрості етапи свого формування: від неписаного права – до високорозвинутої, свого роду «гібридної» правової системи, яка наслідує як модель романської і германської правових систем (Німеччини та Франції), так і правової системи США (так звана «американізація японського права»).

Список використаної літератури

1. Okuhara K. Researching Japanese Law. Globalex. 2019. URL: https://www.nyulawglobal.org/globalex/Japan1.html#_edn1 (дата звернення 06.11.2022).
2. Abe M, Nottage L. Japanese Law: An Overview. 2008. JPLRes 1 (27 March 2008). URL: <http://www.asianlii.org/jp/other/JPLRes/2008/1.html> (дата звернення 07.11.2022).

3. Hiroshi O. The History of Modern Japanese Law. *Japanese Law*, 3rd edn (Oxford, 2009; online edn, Oxford Academic, 1 May 2009). URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232185.003.0002>. (дата звернення 08.11.2022).
4. Олійник О. М. Формування правової системи Японії. *Питання Сходознавства в Україні* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Харків, 28 берез. 2019 р.) Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; Харків. нац. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2019. С. 356–359.
5. Kelemen R. Sibbitt D, Sibbitt E. The Americanization of Japanese Law. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*. 2002. № 23. P. 269–323.
6. *Japanese Law Research Guide: Legal System & Statistics*. URL: <https://libguides.uchastings.edu/japan-law/legal-system-stats> (дата звернення 08.11.2022).